

УДК 159.9:615.851

DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-3-274-282

Колесніченко Л. А.

кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки та психології
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
linaalikovna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0196-4744>

Ставицька С. О.

доктор психологічних наук, професор
професор кафедри педагогіки та психології
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
stavics@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0800-0876>

Булавина О. А.

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки та психології
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
bulavina29@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0198-1838>

МІЖОСОБИСТІСНА ТА ЕПІСТЕМІЧНА ДОВІРА В ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК РЕСУРС І МЕХАНІЗМ ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН

У статті теоретично обґрунтовано взаємозв'язок між міжособистісною та епістемічною довірою, здійснено розмежування їх психологічного змісту, функцій і рівнів функціонування та запропоновано інтегративну концептуальну модель їх взаємодії у психотерапевтичному процесі. Обґрунтовано положення про довіру до світу, інших людей і себе як диспозиційний психологічний ресурс, що може створювати передумови для формування міжособистісної довіри у терапевтичній взаємодії, а епістемічну довіру розглянуто як потенційний процесуальний механізм інтеграції нового досвіду та генералізації психотерапевтичних змін. Запропонована модель має теоретико-концептуальний статус і потребує подальшої емпіричної перевірки.

***Ключові слова:** міжособистісна довіра, епістемічна довіра, психотерапія, терапевтичний альянс, менталізація, соціальне навчання, психотерапевтичні зміни, прив'язаність.*

Постановка проблеми. У психотерапевтичній практиці можливе виникнення ситуації, за якої створений терапевтичний альянс між терапевтом і клієнтом, клієнт демонструє довіру до терапевта, однак психотерапевтичні зміни не виходять за межі терапевтичного кабінету [10; 11; 16; 20]. Нові способи розуміння себе, інших людей і власного досвіду можуть не інтегруватися у повсякденне життя. Це актуалізує питання про те, чи є міжособистісна довіра сама по собі достатньою умовою ефективності психотерапії.

Розвиток теорії прив'язаності [5; 18], концепції менталізації та досліджень соціального навчання [7] зумовив появу конструкта *епістемічної довіри*, розробленого Р. Fonagy, Е. Allison, Р. Luyten та їхніми колегами [10; 11; 13; 14]. На відміну від міжособистісної довіри, яка характеризує ставлення до іншого як до надійного партнера взаємодії [21; 22], епістемічна довіра стосується готовності сприймати інформацію як достовірну, особистісно релевантну та придатну до використання в нових життєвих ситуаціях [13; 14].

Відтак виникає необхідність розмежувати ці два рівні довіри та визначити характер їхнього взаємозв'язку у психотерапевтичному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжособистісна довіра традиційно розглядається як соціально-психологічний феномен, пов'язаний з очікуваннями щодо

надійності, доброзичливості та передбачуваності іншої особи. У J. Rotter [19] довіра визначається як узагальнене очікування того, що словам або обіцянкам іншої людини можна довіряти. M. Deutsch [8] розглядав її як готовність діяти в умовах невизначеності та ризику, а R. Mayer et al. [16] пов'язували довіру з оцінюванням компетентності, доброзичливості та доброчесності партнера.

Важливе доповнення представлено у працях українських дослідників. У концепції Д. Лисенка [1] довіра постає як внутрішня позиція суб'єкта, що формується у процесі безпосередньої або опосередкованої взаємодії та ґрунтується на прогнозуванні її можливих результатів. Такий підхід акцентує суб'єктивний характер довіри та її значення для орієнтації людини в ситуаціях соціальної невизначеності.

О. Савченко, В. Петренко, А. Тімакова [2] розглядають довіру як інтегративний соціально-психологічний феномен і диференціюють довіру до світу, інших людей та себе. Довіру до інших людей доцільно розглядати як диспозиційне підґрунтя міжособистісної довіри, а не як її повний синонім. Довіра до інших характеризує ширшу готовність позитивно оцінювати людей як потенційно надійних партнерів, тоді як міжособистісна довіра реалізується у конкретних взаєминах і передбачає готовність покладатися на певного Іншого в ситуації невизначеності та психологічної вразливості. У цьому контексті перехід від довіри до інших людей до міжособистісної довіри не передбачає ієрархічної послідовності чи автоматичного перетворення одного конструкта на інший, а відображає можливу реалізацію загальної диспозиційної готовності до довіри у конкретній взаємодії з певним Іншим. Це розмежування створює місток до поняття епістемічної довіри. Якщо довіра до інших людей визначає загальну готовність бачити в Іншому потенційно надійного партнера, а міжособистісна довіра реалізує її у конкретній взаємодії, то епістемічна довіра стосується готовності використовувати інформацію, отриману від цього Іншого, у процесі соціального навчання.

Концепція P. Fonagy, E. Allison, P. Luyten та колег [10; 11] описує епістемічну довіру як відкритість до знання, що передається у соціальній взаємодії та сприймається як достовірне, особистісно релевантне й придатне до узагальнення в нових життєвих ситуаціях. Отже, центральним об'єктом міжособистісної довіри є партнер взаємодії, тоді як центральним об'єктом епістемічної довіри – знання, яке передається в процесі соціальної взаємодії.

У межах концепції менталізації та природної педагогіки епістемічна довіра розглядається як механізм, що забезпечує відкритість до соціального навчання. Якість комунікативної взаємодії, зокрема остенсивні сигнали та чутливе віддзеркалення, сприяє набуттю повідомленням статусу особистісно релевантного знання.

Важливим етапом розвитку цього напрямку стало створення C. Campbell, Tanzer M., Saunders R., Booker T., Allison E., Li E., Luyten P., Fonagy P. [6] *Epistemic Trust, Mistrust and Credulity Questionnaire* (ETMCQ), який дозволяє розмежувати три пов'язані, але різні епістемічні позиції: довіру, недовіру та легковірність. Оптимальне епістемічне функціонування при цьому не означає максимальної довіри, а передбачає поєднання відкритості до соціального навчання з критичною оцінкою джерел інформації.

Попри розвиток концепції, питання співвідношення епістемічної та міжособистісної довіри залишається недостатньо розробленим. Потребує подальшого дослідження питання про те, чи створює міжособистісна довіра передумови для епістемічної довіри та яким чином ці рівні взаємодіють у процесі психотерапевтичних змін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування взаємозв'язку міжособистісної та епістемічної довіри у психотерапевтичному процесі, систематизація сучасних наукових підходів до їх розуміння та розроблення концептуальної моделі ролі різних рівнів довіри у виникненні й підтриманні терапевтичних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розмежування зазначених конструктів їх основні характеристики представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Категоріальне розмежування міжособистісної та епістемічної довіри

Параметр	Міжособистісна довіра	Епістемічна довіра
Об'єкт довіри	Людина як суб'єкт взаємодії	Комуніковане знання, інформація, смисл
Основне питання	«Чи можу я покладатися на цю людину?»	«Чи можу я використати отримане знання для розуміння себе та світу?»
Психологічний зміст	Очікування надійності, доброзичливості, компетентності та передбачуваності партнера	Відкритість до засвоєння особистісно релевантної інформації
Провідна функція	Формування безпечної взаємодії та підтримання терапевтичного альянсу	Соціальне навчання та інтеграція нового досвіду
Характер функціонування	Переважно диспозиційний, але реалізується у конкретній взаємодії	Динамічний, комунікативно та контекстуально чутливий
Провідні механізми	Соціальний досвід, прив'язаність, оцінка партнера, прогнозування наслідків взаємодії	Менталізація, остенсивні сигнали, контингентне та марковане віддзеркалення
Типові порушення	Недовіра, підозрілість, соціальне відчуження	Епістемічна недовіра або легковірність
Роль у психотерапії	Створює умови для формування робочого альянсу	Може сприяти інтеграції нового досвіду та генералізації терапевтичних змін

Джерело: розроблено Л. Колесніченко на основі праць J. Rotter [19], M. Deutsch [9], R. Mayer et al. [16], Д. Лисенка [1], О. Савченко та ін. [2], P. Fonagy, E. Allison, P. Luyten та ін. [10, 11, 12, 13], C. Campbell et al [6]. S. Fisher et al. [10, 11, 12].

Представлене розмежування не передбачає жорсткої лінійної залежності між двома рівнями довіри. Йдеться про їхню функціональну взаємодію, яка є теоретичною моделлю та потребує емпіричної перевірки.

Міжособистісна довіра може створювати психологічні передумови для безпечного терапевтичного простору, співпраці та прийняття психологічної вразливості. Епістемічна довіра стосується того, наскільки досвід, отриманий у цих взаєминах, може бути використаний як джерело нового знання та соціального навчання.

Запропонована концептуальна модель побудована за принципом функціонально-рівневого інтегрування положень взаємодоповнюючих теоретичних підходів. Теорія прив'язаності використовується для обґрунтування диспозиційного рівня довіри; концепція менталізації – для пояснення процесів осмислення психічних станів і регуляції взаємодії; концепція епістемічної довіри та природної педагогіки – для пояснення відкритості до соціального знання; підходи до соціального навчання – для розкриття можливості інтеграції та генералізації нового досвіду. Таким чином, об'єднання зазначених положень здійснюється не шляхом механічного поєднання теорій, а через їхню функціональну відповідність різним рівням психотерапевтичного процесу.

Наведена нижче схема відображає не ієрархію конструктів і не передбачуваний причинно-наслідковий ланцюг, а запропоновану теоретичну послідовність їх функціонального взаємозв'язку у психотерапевтичному процесі. Представимо концептуальну модель взаємодії міжособистісної та епістемічної довіри у психотерапевтичному процесі на рис. 1.

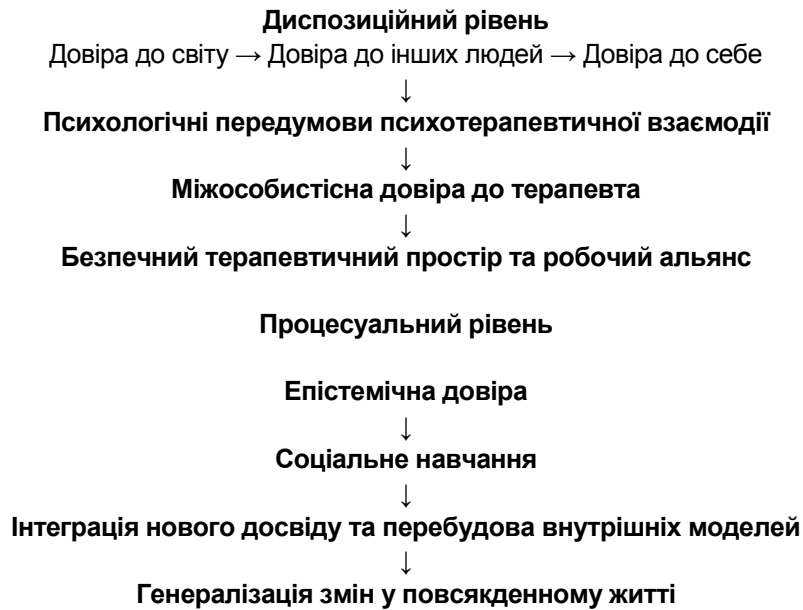

Рис. 1. Концептуальна модель взаємозв'язку міжособистісної та епістемічної довіри (розроблено Л. Колесніченко)

Принциповою особливістю моделі є розмежування диспозиційного та процесуального рівнів довіри.

Диспозиційний рівень охоплює відносно стійку систему ставлень людини до світу, інших людей і себе, пов'язану з індивідуальним розвитком та досвідом прив'язаності (J. Bowlby [5]). Довіра до світу може створювати переживання безпеки й передбачуваності соціального середовища; довіра до інших – готовність до співпраці, прийняття допомоги та психологічної відкритості; довіра до себе – відчуття компетентності, цілісності та суб'єктності.

У психотерапевтичній взаємодії ці характеристики можуть створювати передумови для формування міжособистісної довіри до терапевта та робочого альянсу (E. Bordin [4], J. Safran, J. Muran [20]). Водночас така послідовність не означає обов'язкового причинного ланцюга, а є **концептуальною схемою функціональної взаємодії**, що має бути перевірена емпірично.

Процесуальний рівень представлений епістемічною довірою [10; 11]. Її функція полягає у визначенні статусу знання, яке виникає в терапевтичному діалозі. Таким чином, у запропонованій моделі епістемічна довіра може розглядатися як потенційний процесуальний механізм соціального навчання, що пов'язує досвід терапевтичної взаємодії з можливістю інтеграції нового досвіду та його подальшого узагальнення поза межами терапевтичного контексту.

Таким чином, психотерапевтичний процес можна концептуалізувати як рух від диспозиційного ресурсу через міжособистісну взаємодію до процесуального механізму соціального навчання.

Механізм психотерапевтичних змін: від менталізації до відновлення епістемічної довіри. Запропонована модель дозволяє пояснити, чому міжособистісна довіра сама по собі не гарантує терапевтичних змін. Потребує пояснення механізм, завдяки якому безпечні взаємини можуть перетворюватися на умову формування нового знання про себе та світ.

P. Fonagy та E. Allison [11; 12; 14; 15] пов'язують цей процес із поєднанням теорії прив'язаності, менталізації та епістемічної довіри. У цій перспективі психотерапевтичні зміни пов'язані не просто з отриманням інформації від терапевта, а з відновленням здатності використовувати соціальне середовище як джерело нового знання.

Психотерапевтичні зміни можуть відбуватися тоді, коли клієнт починає сприймати інформацію, що виникає у терапевтичному діалозі, як особистісно релевантну та таку, що може бути узагальнена за межами конкретної ситуації.

Передумовою такого соціального пізнання є не безумовна довіра, а *епістемічна пильність* (D. Sperber et al. [21]) – здатність оцінювати надійність інформації та її джерела. У нормі епістемічна довіра та пильність мають перебувати у функціональній рівновазі; її порушення може проявлятися як надмірна епістемічна недовіра або епістемічна легковірність [6; 21].

У разі несприятливого досвіду розвитку епістемічна пильність може набувати ригідного характеру [9; 13]. У концепції Р. Fonagy et al. [14] цей стан описується як *епістемічна петрифікація* – стійке порушення здатності використовувати соціальне середовище як джерело знання.

Campbell et al. [6] емпірично розмежували три форми епістемічної позиції: довіру, недовіру та легковірність. Епістемічна недовіра характеризується підвищеною настороженістю щодо інформації від інших, тоді як епістемічна легковірність передбачає недостатню критичність щодо отримуваної інформації. Отже, ефективна психотерапія передбачає не максимізацію довіри, а відновлення оптимальної епістемічної позиції, що поєднує відкритість до нового знання з критичністю та автономією.

Центральним механізмом цього процесу є менталізація – здатність інтерпретувати власну поведінку та поведінку інших через внутрішні психічні стани. Вона створює умови, за яких міжособистісна взаємодія стає простором спільного осмислення досвіду.

Особливу роль відіграють остенсивні сигнали – комунікативні маркери, які повідомляють реципієнту, що інформація адресована особисто йому та має для нього значення. У психотерапії це може проявлятися через індивідуально адресоване мовлення, уважне слухання, зоровий контакт, узгодженість вербальної та невербальної комунікації та позицію терапевта «незнання».

Важливим є також марковане та контингентне віддзеркалення, за якого терапевт чутливо відображає емоційний стан клієнта, водночас маркуючи його як такий, що належить саме клієнтові. Це створює досвід бути зрозумілим без поглинання чи знецінення власного переживання та може сприяти відновленню епістемічної довіри.

Сучасні дослідження переходять від теоретичного опису цього механізму до його безпосереднього вимірювання. С. Campbell et al. [6] запропонували ETMCQ як самозвітний інструмент, тоді як S. Fisher et al [10] розробили ETRS – спостережну систему оцінювання епістемічної довіри безпосередньо у психотерапевтичних сесіях.

Запропонований механізм може бути представлений як послідовність взаємопов'язаних процесів: остенсивні сигнали терапевта та позиція менталізації → марковане та контингентне віддзеркалення → активація та підтримання менталізації → відновлення епістемічної довіри → соціальне навчання → інтеграція нового досвіду та перебудова внутрішніх моделей → генералізація змін у повсякденному житті.

Представлений ланцюжок також є концептуальним та відображає запропоновану теоретичну логіку, а не емпірично доведений лінійний причинний ланцюг [9, 11].

Теоретичні імплікації інтегративної моделі довіри для психотерапевтичної практики. Запропонована модель дозволяє розмежувати функції різних рівнів довіри. Якщо міжособистісна довіра може створювати передумови для безпечної взаємодії та терапевтичного альянсу, то епістемічна довіра стосується можливості використання цієї взаємодії як джерела нового знання.

Довіра до світу, інших людей і себе розглядається як система диспозиційних ресурсів. Довіра до інших людей може створювати передумови для міжособистісної довіри до терапевта; міжособистісна довіра – може підтримувати безпечний терапевтичний альянс; епістемічна довіра – може сприяти використанню нового досвіду у подальшому соціальному навчанні.

Водночас високий рівень довіри не означає автоматичного формування епістемічної довіри. Людина може довіряти терапевтові як особистості, але залишатися закритою до нового знання, або демонструвати високу відкритість до інформації без достатньої критичної оцінки її джерела. Тому важливим є не максимальний рівень довіри, а оптимальне поєднання відкритості, критичності та суб'єктності.

У цьому контексті змінюється і розуміння ролі психотерапевта. Його завдання полягає не лише у створенні безпечних умов, а й у підтриманні взаємодії, яка сприяє менталізації та відновленню здатності клієнта використовувати соціальне середовище як джерело нового знання. Ключового значення набувають остенсивні сигнали, контингентне та марковане віддзеркалення, позиція «незнання» та уважність до розривів терапевтичного альянсу [11, 20].

Порушення епістемічної довіри недоцільно розглядати виключно як наслідок ранньої психотравматизації [10; 18]. У моделі Р. Fonagy et al [13] епістемічні порушення мають потенційно трансдіагностичне значення, хоча особливо виразно вони досліджувалися у контексті межового розладу особистості (А. Bateman, Р. Fonagy [3] та Р. Fonagy et al) [13]. Автори пов'язують труднощі епістемічного функціонування з порушеннями менталізації та обмеженою здатністю використовувати соціальне середовище як джерело адаптивного знання.

Емпіричне дослідження із застосуванням ETMCQ продемонструвало зв'язки епістемічної довіри, недовіри та легковірності з несприятливим досвідом дитинства, особливостями прив'язаності, труднощами менталізації та симптомами психічних розладів. Зокрема, недовіра та легковірність були пов'язані з несприятливим досвідом дитинства та вищим рівнем загальної психопатології, а також із труднощами розуміння психічних станів і ненадійною прив'язаністю (Campbell et al. [6]).

Сукупність цих даних дає підстави розглядати порушення епістемічного функціонування як потенційно трансдіагностичний механізм, роль якого потребує подальшої емпіричної перевірки у різних клінічних групах.

З цієї позиції переосмислюється і критерій успішності психотерапевтичної роботи. Йдеться не лише про формування позитивного терапевтичного альянсу чи суб'єктивне відчуття підтримки, а й про здатність переносити нові способи осмислення власного досвіду у повсякденне життя. Така генералізація може розглядатися як один із можливих проявів відновлення епістемічної довіри та результативного соціального навчання.

Практична цінність моделі полягає також у можливості комплексного використання сучасного психодіагностичного інструментарію. Поєднання методики оцінювання довіри до світу, інших людей і себе, українськомовна адаптація якої представлена О. Савченко, В. Петренко [2]), із самозвітним ETMCQ [6] та спостережною системою ETRS [10] відкриває перспективу багаторівневого дослідження взаємозв'язку диспозиційних характеристик довіри та процесуальних проявів епістемічного функціонування.

При цьому ETMCQ оцінює загальну епістемічну позицію людини, тоді як ETRS призначений для оцінювання епістемічної довіри безпосередньо у психотерапевтичній взаємодії. Це розмежування є методологічно важливим для майбутніх досліджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Міжособистісна та епістемічна довіра є взаємопов'язаними, але концептуально різними конструктами. Міжособистісна довіра може створювати передумови для безпечної взаємодії та терапевтичного альянсу, тоді як епістемічна довіра може сприяти соціальному навчанню, інтеграції нового досвіду та його перенесенню у повсякденне життя.

Запропонована модель визначає довіру до світу, інших людей і себе як диспозиційний ресурс, що створює умови для функціонування епістемічної довіри як потенційного процесуального механізму особистісних змін. Важливими умовами її відновлення можуть бути менталізація, остенсивні сигнали, марковане й контингентне віддзеркалення та опрацювання розривів терапевтичного альянсу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною перевіркою запропонованої моделі, вивченням взаємозв'язків між компонентами міжособистісної та епістемічної довіри, а також психометричною адаптацією україномовного інструментарію для оцінювання епістемічної довіри у консультативній та психотерапевтичній практиці.

Список використаних джерел

1. Лисенко Д. П. Довіра як соціально-психологічний феномен. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 123–126.

2. Савченко О. В., Петренко В. В., Тімакова А. В. «Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко): українськомовна адаптація, валідація та стандартизація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. Вип. 5. С. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>
3. Bateman A., Fonagy P. *Mentalization-based treatment for personality disorders: A practical guide*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 512 p.
4. Bordin E. S. The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*. 1979. Vol. 16, No. 3. P. 252–260. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0085885>
5. Bowlby J. *Attachment and loss* : Vol. 1. Attachment. 2nd ed. New York : Basic Books, 1982. 425 p.
6. Campbell C., Tanzer M., Saunders R., Booker T., Allison E., Li E., Luyten P., Fonagy P. Development and validation of a self-report measure of epistemic trust. *PLoS ONE*. 2021. Vol. 16, No. 4. Art. e0250264. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0250264>
7. Csibra G., Gergely G. Natural pedagogy as evolutionary adaptation. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2011. Vol. 366, No. 1567. P. 1149–1157. DOI: <https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0319>
8. Deutsch M. Trust and suspicion. *Journal of Conflict Resolution*. 1958. Vol. 2, No. 4. P. 265–279.
9. Esposito G., Totaro S., Di Maro A., Passeggia R. The role of epistemic trust in the relationship between attachment and mentalization: a systematic review. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*. 2024. Vol. 12, No. 1. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.13129/2282-1619/mjcp-4041>
10. Fisher S., Guralnik T., Fonagy P., Zilcha-Mano S. The development of the Epistemic Trust Rating System (ETRS). *Psychotherapy Research*. 2025. Vol. 35, No. 3. P. 412–423. DOI: <https://doi.org/10.1080/10503307.2023.2299213>
11. Fonagy P., Allison E. The role of mentalizing and epistemic trust in the therapeutic relationship. *Psychotherapy*. 2014. Vol. 51, No. 3. P. 372–380. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0036505>
12. Fonagy P., Campbell C. Mentalizing, attachment and epistemic trust: how psychotherapy can promote resilience. *Psychiatria Hungarica*. 2017. Vol. 32, No. 3. P. 283–287.
13. Fonagy P., Luyten P., Allison E. Epistemic petrification and the restoration of epistemic trust: A new conceptualization of borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*. 2015. Vol. 29, No. 5. P. 575–609. DOI: <https://doi.org/10.1521/pedi.2015.29.5.575>
14. Fonagy P., Luyten P., Allison E., Campbell C. Mentalizing, epistemic trust and the phenomenology of psychotherapy. *Psychopathology*. 2019. Vol. 52, No. 2. P. 94–103. DOI: <https://doi.org/10.1159/000501526>
15. Li E., Campbell C., Midgley N., Luyten P. Epistemic trust: a comprehensive review of empirical insights and implications for developmental psychopathology. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*. 2023. Vol. 26, No. 3. Art. 704. DOI: <https://doi.org/10.4081/ripppo.2023.704>
16. Mayer R. C., Davis J. H., Schoorman F. D. An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*. 1995. Vol. 20, No. 3. P. 709–734. DOI: <https://doi.org/10.2307/258792>
17. Mikulincer M. Attachment working models and the sense of trust: An exploration of interaction goals and cognitive schemas. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. Vol. 74, No. 5. P. 1209–1224. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.5.1209>
18. Mikulincer M., Shaver P. R. *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. 2nd ed. New York : Guilford Press, 2016. 692 p.
19. Rotter J. B. A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*. 1967. Vol. 35, No. 4. P. 651–665. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1967.tb01454.x>
20. Safran J. D., Muran J. C. *Negotiating the therapeutic alliance: A relational treatment guide*. New York : Guilford Press, 2000. 258 p.
21. Sperber D., Clément F., Heintz C., Mascaro O., Mercier H., Origi G., Wilson D. Epistemic vigilance. *Mind & Language*. 2010. Vol. 25, No. 4. P. 359–393. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2010.01394.x>

References

1. Lysenko, D. P. (2018). Dovira yak sotsialno-psykholohichniy fenomen [Trust as a socio-psychological phenomenon]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, 3, 123–126 [in Ukrainian].
2. Savchenko, O. V., Petrenko, V. V., & Timakova, A. V. (2022). "Metodyka doviry / nedoviry osobystosti do svitu, do inshykh liudei, do sebe" (A. Kupreychenko): ukrainomovna adaptatsiia, validizatsiia ta standartyzatsiia ["Methodology of personal trust / mistrust in the world, in other people, in oneself" (A. Kupreychenko): Ukrainian language adaptation, validation and standardization].

Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology, 5, 16–27. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3> [in Ukrainian].

3. Bateman, A., & Fonagy, P. (2016). *Mentalization-based treatment for personality disorders: A practical guide*. Oxford: Oxford University Press [in English].

4. Bordin, E. S. (1979). The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 16(3), 252–260. <https://doi.org/10.1037/h0085885> [in English].

5. Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books [in English].

6. Campbell, C., Tanzer, M., Saunders, R., Booker, T., Allison, E., Li, E., Luyten, P., & Fonagy, P. (2021). Development and validation of a self-report measure of epistemic trust. *PLoS ONE*, 16(4), Article e0250264. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0250264> [in English].

7. Csibra, G., & Gergely, G. (2011). Natural pedagogy as evolutionary adaptation. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 366(1567), 1149–1157. <https://doi.org/10.1098/rstb.2010.0319> [in English].

8. Deutsch, M. (1958). Trust and suspicion. *Journal of Conflict Resolution*, 2(4), 265–279 [in English].

9. Esposito, G., Totaro, S., Di Maro, A., & Passeggia, R. (2024). The role of epistemic trust in the relationship between attachment and mentalization: a systematic review. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 12(1), 1–27. <https://doi.org/10.13129/2282-1619/mjcp-4041> [in English].

10. Fisher, S., Guralnik, T., Fonagy, P., & Zilcha-Mano, S. (2025). The development of the Epistemic Trust Rating System (ETRS). *Psychotherapy Research*, 35(3), 412–423. <https://doi.org/10.1080/10503307.2023.2299213> [in English].

11. Fonagy, P., & Allison, E. (2014). The role of mentalizing and epistemic trust in the therapeutic relationship. *Psychotherapy*, 51(3), 372–380. <https://doi.org/10.1037/a0036505> [in English].

12. Fonagy, P., & Campbell, C. (2017). Mentalizing, attachment and epistemic trust: how psychotherapy can promote resilience. *Psychiatria Hungarica*, 32(3), 283–287 [in English].

13. Fonagy, P., Luyten, P., & Allison, E. (2015). Epistemic petrification and the restoration of epistemic trust: A new conceptualization of borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 29(5), 575–609. <https://doi.org/10.1521/pedi.2015.29.5.575> [in English].

14. Fonagy, P., Luyten, P., Allison, E., & Campbell, C. (2019). Mentalizing, epistemic trust and the phenomenology of psychotherapy. *Psychopathology*, 52(2), 94–103. <https://doi.org/10.1159/000501526> [in English].

15. Li, E., Campbell, C., Midgley, N., & Luyten, P. (2023). Epistemic trust: a comprehensive review of empirical insights and implications for developmental psychopathology. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process and Outcome*, 26(3), Article 704. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2023.704> [in English].

16. Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734. <https://doi.org/10.2307/258792> [in English].

17. Mikulincer, M. (1998). Attachment working models and the sense of trust: An exploration of interaction goals and cognitive schemas. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1209–1224. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.5.1209> [in English].

18. Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (2nd ed.). New York: Guilford Press [in English].

19. Rotter, J. B. (1967). A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*, 35(4), 651–665. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1967.tb01454.x> [in English].

20. Safran, J. D., & Muran, J. C. (2000). *Negotiating the therapeutic alliance: A relational treatment guide*. New York: Guilford Press [in English].

21. Sperber, D., Clément, F., Heintz, C., Mascaro, O., Mercier, H., Origgi, G., & Wilson, D. (2010). Epistemic vigilance. *Mind & Language*, 25(4), 359–393. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2010.01394.x> [in English].

Kolesnichenko L.

PhD in Psychology, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
linaalikovna@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0196-4744>

Stavytska S.

Doctor of Psychological Sciences, Professor
Professor of the Department of Pedagogy and Psychology
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
stavics@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0800-0876>

Bulavina O.

PhD in Economics, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
bulavina29@i.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0198-1838>

INTERPERSONAL AND EPISTEMIC TRUST IN THE PSYCHOTHERAPEUTIC PROCESS AS A RESOURCE AND A MECHANISM OF PERSONAL CHANGE

Relevance of the study. A clinical paradox may arise when a client develops high interpersonal trust and a strong therapeutic alliance but fails to generalize therapeutic insights to everyday life. This raises the question of whether interpersonal trust alone is sufficient for sustainable therapeutic change.

Main objective(s) of the study. The study aims to theoretically substantiate the relationship between interpersonal and epistemic trust in psychotherapy, systematize contemporary approaches to their differentiation, and develop an integrative conceptual model of their roles in therapeutic change.

Methodology. The study employs comparative, structural-functional, and conceptual-systemic analysis, integrating attachment theory, mentalization theory, natural pedagogy, and social learning approaches. The analysis differentiates dispositional trust in the world, others, and self from the processual functioning of epistemic trust.

Results/findings and conclusions. Interpersonal trust is conceptualized as trust directed toward the other person as a reliable interaction partner, whereas epistemic trust concerns openness to knowledge perceived as trustworthy, personally relevant, and applicable beyond the immediate interaction. An integrative model is proposed in which trust in the world, others, and self constitutes a dispositional resource that creates conditions for interpersonal trust and the therapeutic alliance, while epistemic trust is conceptualized as a potential processual mechanism that may link relational safety with social learning, integration of new experience, and generalization of therapeutic change.

The restoration of epistemic trust is theoretically associated with mentalization, ostensive cues, and marked and contingent mirroring.

Significance. The study contributes to the integration of dispositional and processual perspectives on trust in psychotherapy. The proposed model may provide a conceptual framework for understanding therapeutic change and for integrating self-report (ETMCQ) and observational (ETRS) approaches to the assessment of epistemic functioning in psychotherapy research.

Keywords: interpersonal trust, epistemic trust, psychotherapy, therapeutic alliance, mentalization, social learning, therapeutic change, attachment.

Отримано редколегією / Received: 31.08.2026

Прорецензовано / Revised: 08.09.2026

Опубліковано / Published: 30.09.2026